

УДК 378:025.5

Валерія Жукова,

канд. наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри бібліотекознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
Харківської державної академії культури

**ІНТЕГРАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ
«АВТОМАТИЗОВАНІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНІ СИСТЕМИ»
В ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК**

Розглянуто необхідність інтеграції дисципліни «Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи» в практичну діяльність бібліотеки, яка базується на системному підході до бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції та функціонально-технологічному підході до бібліотечно-інформаційного виробництва. В ході інтеграційного вивчення дисципліни студенти набуватимуть необхідних компетенцій: знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей, щодо роботи з різними АІБС.

Ключові слова: бібліотека, бібліотечна освіта, професійні компетенції, автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи.

Постановка проблеми. Стратегічним завданням бібліотек як соціально-комунікаційних інституцій є забезпечення інформаційних потреб користувачів у напрямі реалізації прав громадян на використання інформації через вільний доступ до неї. Головною метою навчального процесу в сучасних умовах є надання студентам базових знань та професійних компетенцій зі спеціалізації «інформаційна діяльність». В сучасних умовах отримання студентами компетенцій можливо не тільки в аудиторії, але й безпосередньо в бібліотеці в ході виконання практичних робіт. В практичних умовах інформаційно-бібліотечного виробництва, наслідуючи приклад професіоналів, легше набути професійні компетенції, які допоможуть майбутньому бібліотечному фахівцю вільно орієнтуватися в інформаційних потоках, навчать управляти інформацією на основі вивчення автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем (АІБС), опрацьовувати на їхній базі документу інформацію, засвоїти комплекс сучасних програмних, технічних, інформаційних, лінгвістичних, організаційно-технологічних засобів та навичок персоналу, призначений для збирання, обробки, зберігання, пошуку та надання даних у

автоматизованому режимі для задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки. Оскільки АІБС є центральною ланкою забезпечення усіх її виробничих процесів, для формування особистості бібліотекаря-професіонала сьогодні конче важливо досконало знати функціонально-технологічну систему побудови та роботи АІБС. Лабораторією для вивчення АІБС студентами спеціальності «інформаційно-бібліотечна діяльність» мають стати провідні бібліотеки. Сучасна бібліотечна діяльність потребує від фахівця бібліотеки ґрунтовних знань, тому реалізація завдань вищої освіти інформаційно-бібліотечної діяльності виявляється у свідомому засвоєнні навчальних дисциплін та втіленні цих знань в практичну діяльність бібліотек. Студент має бути відповідальним за свої знання, які стануть складником його професійної особистості, сутнісною, основою майбутньої діяльності. Отже, інтеграція дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» є актуальною проблемою професійної комунікаційної взаємодії таких соціальних інститутів як виші, де студенти вивчають інформаційно-бібліотечну діяльність, та провідні бібліотеки.

Останні дослідження та публікації. Теоретичною та методологічною базою статті послужили базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції М. С. Слободяника; вивчення світового досвіду до компетентнісного підходу у вищій освіті Л. Л. Антонюка, Н. В. Василькової, Д. О. Ільницького, І. В. Кулаги, В. Є. Турчанінової; дослідження автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем праці К. С. Бережної, Р. С. Самотій, І. В. Серенко, І. Чабан.

Бібліотека є системою елементів. Майбутній бібліотечний працівник має знати роботу усіх її структурних підрозділів: комплектування, каталогізації, бібліографії, абонементів і читальних залів та має стати компетентним професіоналом. АІБС своєю функціонально-технологічною структурою відзеркалюють елементи бібліотеки і студенти, вивчаючи дисципліну «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи», отримують знання, розуміння, навички, уміння і здатності про автоматизацію бібліотечно-бібліографічних процесів, поєднуючи їх з вже отриманими компетенціями.

Мета статті – дослідити необхідність інтеграції дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» в практичну діяльність бібліотеки для формування професійних компетентностей у студентів.

Якість освіти визначена освітніми стандартами є системою, що складається із відповідності навчальних програм сучасним вимогам, високої підготовки викладачів, фінансованої матеріально-технічної бази, використання сучасних інформаційних технологій у навчанні, змістовного навчально-методичного забезпечення інноваційних підходів до побудови моделі сучасного фахівця, який матиме конкурентноздатні професійні компетенції. Тому необхідно запроваджувати нові форми та методи роботи зі студентами.

Сьогодні рівень освіти визначає ступінь внутрішньої свободи людини, тому головною метою вищої освіти є формування компетентної людини-професіонала. Отже освіта має формувати у студентів якості, необхідні для реалізації професійної діяльності; формувати фахівця, здатного швидко адаптуватись до умов праці, що змінюються у межах своєї професії [3].

Спрямованість освітнього процесу на формування досвіду та компетенцій студента як майбутнього бібліотечного фахівця окреслює наступні етапи – адаптацію, професійну соціалізацію та інтеграцію:

- Адаптація є першим рівнем ознайомлення студента з професійними обов'язками і розуміння своєї ролі як професіонала. Ця взаємодія, що характеризується пристосуванням студента як суб'єкта освітньої діяльності до нових умов у зміненому навчальному середовищі, коли він має пристосуватися до реального професійного середовища під час виконання практичної роботи.

- Професійна соціалізація – другий, більш високий рівень формує у студента професійний досвід, який характеризується ефективним засвоєнням соціальних ролей і норм, а також виконанням технологічних функцій майбутнього молодого фахівця в бібліотечній діяльності. Для цього необхідно, щоб бібліотека стала для студента лабораторією з виконання його практичних та самостійних завдань, а бібліотечний колектив, в свою чергу, сприймав студента як майбутнього члена свого колективу і надавав допомогу в його дослідженнях.

- Інтеграція – третій, найвищий рівень професійного становлення студента – характеризується успішністю і творчою активністю майбутнього фахівця, творчим виконанням завдань з метою трансферу знань, розуміння студентом важливості доручених йому справ, засвоєння професійних цінностей та осмислення важливості завдань, що виконуються в процесі бібліотечної діяльності, задоволення своєю працею [2].

Сучасним методом формування особистості бібліотекаря-професіонала є проектування практичних занять студентів у практичну діяльність бібліотек. Факультет соціальних комунікацій, спеціалізація «інформаційно-бібліотечна діяльність» Харківської державної академії культури (ХДАК) має багаторічний досвід співпраці з бібліотеками міста всіх видів та типів. Це проведення на базі бібліотек таких заходів, як: науково-практичні конференції, виробнича та переддипломна практики, екскурсії, практичних занять у вигляді літературних вечорів у бібліотеках міста тощо. На сучасному етапі з'явилась нова потреба в професійній комунікаційної взаємодії у вигляді інтеграції в практичну діяльність бібліотек як соціально-комунікаційних інституцій дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» оскільки більша частина бібліотек автоматизувала свої бібліотечно-бібліографічні процеси на основі таких сучасних АІБС, як «УФД / Бібліотека», «UNILIB», «Absotheque Unicode», «Koha» та ІРБІС.

Інтеграція дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» здійснюється за наступними етапами:

- вивчення викладачем особливостей АІБС впроваджених в бібліотеках;
- вивчення відділом автоматизації робочої програми з дисципліни, закріплення за студентами бібліотекаря-куратора для роботи з АІБС;
- складання алгоритму дій для студентів при роботі в модулі (АРМі);
- виклад теоретичного матеріалу з акцентуванням на виконання практичної роботи;
- робота студентів з АІБС в бібліотеці, виконання практичного завдання;
- оцінка виконаної роботи викладачем та бібліотекарем-куратором.

Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції, запропонована видатним бібліотекознавцем М. С. Слободяником, складається з наступних елементів: інформаційний потенціал – інформаційна діяльність – комунікаційний процес – управління.

В навчальні плани сьогодні включені дисципліни, які вивчають бібліотечний фонд і каталоги, електронні бази даних як основний елемент інформаційного потенціалу. Елемент «інформаційна діяльність» охоплює дисципліни, що передбачають набуття знань та вмінь, пов'язаних з ефективним пошуком і наданням читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також інтегрованої і синтезованої інформації. Цей елемент покликаний забезпечити ефективне використання інформаційного потенціалу в комунікаційній діяльності бібліотеки.

Елемент «комунікаційний процес» включає комплекс дисциплін, які вивчають відносини: бібліотекар – читач; бібліотекар – бібліотекар; читач – бібліотекар; читач – читач; віддалений користувач – сайт бібліотеки; читач – інтернет-ресурси. У змістовому наповненні цих відносин чільне місце займають інформаційний потенціал та результати інформаційної діяльності бібліотеки.

Елемент «управління» має широкий спектр вивчення – це і управління бібліотекою, і управління інформацією. Серед основних завдань управління вчений виділив «моніторинг функціонування основних елементів моделі і оперативне внесення до них необхідних змін, спрямованих на підвищення їх ефективності. Це дозволить розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки» [6].

Елементи базової моделі бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції відображаються у функціонально-технологічній структурі сучасних АІБС у вигляді модулів (автоматизованих робочих місць (АРМів). Інформаційний потенціал бібліотеки наповнюють модулі на основі яких здійснюється комплектування фондів та каталогізація. Елемент «інформаційна діяльність» пов'язаний з модулями, що забезпечують обслуговування читача, пошук інформації та книговидачу. Елемент «комунікаційний процес» забезпечують усі модулі АІБС. Елемент управління відображає модуль «Адміністратор». Вивчаючи дисципліну «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи», студенти в автоматизованому режимі реалізують знання отримані при вивченні різних дисциплін та мають інтегрувати їх в діяльність бібліотек міста разом з виконанням своїх практичних робіт.

В ході вивчення дисципліни студенти розглядають автоматизацію бібліотек в сучасних умовах; аналізують елементи бібліотеки з позиції функціонально-технологічної та соціально-комунікаційних систем; знайомляться з видами забезпечення АІБС: програмним, технічним, ергономічним інформаційним, лінгвістичним; досліджують досвід розробки та впровадження АІБС за кордоном («Absotheque Unicode», «ALEPH», «Koha» та ІРБІС) та в Україні («УФД / Бібліотека», «UNILIB»).

У межах навчального процесу студенти в комп'ютерному класі вивчають АІБС «УФД / Бібліотека». Опановують створення лінгвістичного забезпечення, створюють бібліографічні та аналітичні записи до електронного каталогу, але в сучасних умовах цього недостатньо. Щоб студент був підготовленим для проходження практики в будь-якій

бібліотеці, став компетентним фахівцем, зміг рекламувати себе на ринку праці як якісний трудовий ресурс, йому необхідно сформувати навички роботи з різними видами АІБС. Отже, чотири бібліотеки міста погодилися взяти участь в некомерційному проекті, який полягає у інтеграції дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» в практичну діяльність бібліотеки. Таким чином відбудеться поєднання теоретичних положень з реальною практичною роботою за якість якої кожен студент нестиме власну відповідальність і свої помилки буде виправляти сам. У ході проекту студенти мають порівняти переваги ручної та автоматизованої праці в бібліотеці, засвоїти здійснення основних виробничих циклів на основі чотирьох основних АІБС впроваджених у виробництво різних бібліотек «УФД / Бібліотека», «Absotheque Unicode», «Коґа» та ІРБІС. Студенти навчатимуться у реальних умовах автоматизації бібліотеки обліку документів, створенню та використанню лінгвістичного забезпечення, складанню бібліографічних та аналітичних описів документів, анотуванню, реферуванню, пошуку документів за заданими критеріями, сортуванню відібраних документів за вказаними критеріями, виконанню бібліографічних довідок, списків літератури тощо.

Центральна міська бібліотека (ЦМБ) імені В. Г. Белінського Шевченківського району міста Харкова очолює корпоративну мережу, яка є некомерційним, добровільним, самоврядним об'єднанням публічних бібліотек. Вони мають спільну локальну мережу на основі АІБС «Absotheque Unicode». В результаті участі публічних бібліотек у проекті «Бібліоміст» була отримана комп'ютерна техніка в бібліотеки-філії і підключення до Інтернету, тому зараз в корпорації працює 16 бібліотек. Корпоративний електронний каталог бібліотеки виставлено на сайті ЦМБ. Працівники бібліотек займаються ретроспективним вводом електронних записів та штрихкодуванням книжних фондів. Тому студенти мають змогу вивчити досвід проектування та впровадження АІБС «Absotheque Unicod». Вивчити функціонально-технологічну побудову АІБС «Absotheque Unicode» і виконати практичні роботи зі штрихкодування і ретроспективного введення документів [5].

Бібліотека Харківського національного університету міського господарства (ХНУМГ) ім. О. М. Бекетова здійснила перехід з програми «Liber Media» на програмне забезпечення з вільним кодом «Коґа». АІБС «Коґа» створена на основі бібліотечних стандартів та протоколів, що уможливує взаємодію між «Коґа» й іншими системами і технологіями.

Водночас, ця система підтримує такі чинні технологічні процеси, як: комплектування фондів; повна каталогізація; ОРАС; книговидача; організація й обробка періодичних видань; резервування літератури; управління користувачами; управління підрозділами бібліотеки.

Великий набір функціональних можливостей системи «Коґа» надає можливості розробникам розвивати систему для задоволення інформаційних потреб користувачів. «Коґа» використовує подвійне проектування баз даних, яке об'єднує потужність двох їхніх найпоширеніших типів, орієнтованих на галузевий стандарт [1]. В бібліотеці зараз активно займаються аналітичним розписом статей, тому практична робота студентів буде спрямована саме у цьому напрямі.

Бібліотека ХДАК автоматизована АІБС «УФД / Бібліотека». АІБС «УФД / Бібліотека» призначена для комплексної автоматизації діяльності бібліотеки. Вона має забезпечити автоматизацію основних виробничих циклів. Система «УФД / Бібліотека» охоплює всі ділянки роботи бібліотеки: комплектування, обробку і каталогізацію, обслуговування читачів і ведення обліку роботи МБА, моніторинг статистичних показників роботи бібліотеки, взаємодію з читачами з питань комплектування, роботу з електронними документами, експорт та імпорт [4]. В бібліотеці ХДАК практичні роботи проводимуться за усіма напрямками роботи.

Наукова бібліотека «НГУ-ХПІ» автоматизована на основі ІРБІС. Головною метою автоматизації бібліотечних процесів є поліпшення обслуговування користувачів сучасної бібліотеки, підвищення ефективності праці бібліотекарів, покращення якості бібліотечно-інформаційної продукції та послуг. Система ІРБІС-64 – це типово інтегроване рішення в галузі автоматизації бібліотечних технологій. Вона призначена для використання в бібліотеках будь-якого типу та профілю, оскільки цілком відповідає міжнародним вимогам до таких систем; має клієнт-серверну архітектуру, забезпечуючи взаємодію клієнтських АРМів і сервера баз даних на основі мережевого протоколу TCP / IP; надає засоби для її адаптації до умов роботи конкретної бібліотеки; має простий і зручний інтерфейс, максимально наближений до потреб користувачів [7].

На сучасному етапі існує думка, що необхідно припинити розроблення ІРБІС, але в умовах недостатнього фінансування це рішення не можна назвати економічно вигідним та ефективним. Оскільки кожний програмний продукт має свій життєвий цикл, з його закінченням необхідно буде змінити версію АІБС, або саму АІБС. Отже версія ІРБІС-64 працюватиме в

бібліотеках ще 10–20 років. Це програмне забезпечення вже використовується в багатьох бібліотеках України, впровадження ж нової АІБС потребуватиме немало фінансування та затрат на ресурси, в сучасних умовах існування бібліотек це виглядає руйнівно та марнотратно. Тому доцільно, щоб студенти вивчали цю АІБС поряд з іншими. В бібліотеці «НТУ–ХП» ознайомлять з усім спектром роботи ІРБІС.

Вибір саме цих чотирьох бібліотек для інтеграції дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» в практичну діяльність бібліотеки обумовлений високим рівнем організації виробничої діяльності й автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів, досвідченістю персоналу. Професійно-діяльнісне середовище цих бібліотек є лабораторією для поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей, має сприяти розвитку компетентностей студентів у ході вивчення дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи», що є основною метою інтеграційного проекту.

Висновки. Таким чином, нова парадигма підготовки студентів спеціалізації «інформаційно-бібліотечної діяльності» потребує нових форм і методів до викладання дисциплін. Інтеграція дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» в практичну діяльність бібліотеки базується на системному підході до бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції, а також функціонально-технологічному підході до бібліотечно-інформаційного виробництва. Інтеграція здійснюється у двох напрямках: це інтеграція дисципліни за робочою програмою в практичну діяльність бібліотеки та інтеграція студентів в межах дисципліни як майбутнього професіонала інформаційно-бібліотечної діяльності. Студенти в ході вивчення дисципліни «Автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи» набуватимуть необхідних компетенцій: знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей, щодо роботи з АІБС «УФД / Бібліотека», «Absotheque Unicode», «Коха» та ІРБІС.

Список використаних джерел

1. *Бережна К. С.* Особливості впровадження АІБС «Коха» в роботу бібліотеки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова // Бібліотека і користувач у сучасному інформаційному середовищі : наук.-практ. конференція, 17 квіт. 2015 р. – Х. : ХДУХТ, 2015. – С. 18–22.

2. *Жукова В. П.* Адаптація майбутніх фахівців бібліотечної галузі в інформаційному середовищі бібліотеки / В. П. Жукова // Бібліотека і користувач у

сучасному інформаційному середовищі : наук.-практ. конференція, 17 квіт. 2015 р. – Х. : ХДУХТ, 2015. – С. 36–38.

3. Компетентісний підхід у вищій освіті. Світовий досвід / Укладачі: Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький, І. В. Кулага, В. С. Турчанинова. – КНЕУ, Київ, 2016. – 61 с.

4. *Самотий П. С.* Досвід організації семінарів АІБС «УФД/Бібліотека» – спроба розвитку корпоративних зв'язків / П. С. Самотий, М. Р. Колосевич // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – 2015. – Вип. 4. – С. 276–283.

5. *Серенко І. В.* Проблемы и перспективы корпоративной сети публичных библиотек города Харькова [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://belinskogo.kh.ua/Problems and perspectives of the corporate network of public libraries of the city of Kharkiv.html> – Название с экрана.

6. *Слободяник М. С.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. інформологія. – 2009. – № 4. – С. 5–6.

7. *Чабан І.* Досвід упровадження системи «ІРБІС64» на пункті запису читачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / І. Чабан // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 38. – С. 334–349.

Valeriia Zhukova,

Ph. D., Associate Professor,
Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv)

The Integration of the Course «Automated Library Information Systems» into the Practical Activities of the Library

The aim of the article is to study the need to integrate the course «Automated Library Information Systems» into the practical activities of the library to form professional competencies of the students.

Research Methodology. The theoretical and methodological base of the article has been M. S. Slobodanyk's essential model of a library as social and communication institutions, the study of the international experience in the competence-based approach in higher education of L. L. Antonuk, N. V. Vasylkova, D. A. Ilytskyi, I. V. Kulaha, V. Ye. Turchninova, the research of the automated library information systems of K. S. Berezhna, A. R. Samotii, I. V. Serenko, I. Chaban.

Results. The new paradigm of training students of the specialist field of the information and library activities requires new forms and methods of teaching disciplines. The integration of the course «Automated Library Information Systems» into the practical activities of the library is based on the system approach to a library as social and communication institutions, as well as the functional and technological

approach to the library and information production. The integration is carried out in two directions: the integration of discipline according to the working programme and the integration of students within the discipline as future professionals. In the context of studying the course the students will acquire the necessary competencies: knowledge, understanding, skills, abilities and skills in working with the Automated Library Information Systems: «UFD (Ukrainian Holdings House) / Library», «Absotheque Unicode», «Koha», «IRBIS (an integrated developing library and information system)».

Novelty. An attempt is made at working out the theoretical ideas of the integration of the course «Automated Information Library Systems» into the practical activities of the library to form professional competencies of the students on the basis of the actual implementation of activities in the automatized mode.

The practical significance. The main objective of the educational process under current conditions is to provide students with the basic knowledge and professional competencies in the specialist field of information activities. In the present context obtaining competences by students is possible not only in the classroom, but also directly in the library in the course of practical activities. Under practical conditions of information and library production following the example of professionals it is easier to acquire professional competencies that will help the future librarians navigate freely the information flows, will teach to manage information based on studying automated library information systems, process the information document on their basis, learn the complex of modern software, technical, information, linguistic, organizational and technological means and personnel skills for collection, processing, storage, retrieval and delivery of data in an automated way to meet the information needs of library users. Since automated library information systems are the central core of providing all its production processes to form the personality of a professional librarian, nowadays it is very important to possess thorough knowledge of their functional and technological system of developing and work.

Keywords: library, library education, professional competence, automated library information systems.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017 р.

УДК 021.7:659.4

Валентина Здановська,

молодш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ПРЕС-СЛУЖБА

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО – ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ БІБЛІОТЕКОЮ І ЗМІ

У статті проаналізовано особливості функціонування прес-служб у вітчизняних і закордонних бібліотеках, розглянуто процес їх інституалізації, визначено функції прес-служб і їх вплив на формування сучасного інформаційного простору, висвітлення основних напрямів діяльності прес-служби Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: прес-служба, комунікація, імідж, паблік рилейшнз, медіарилейшнз, інформування, інформаційний простір, мас-медіа.

У сучасному суспільстві завдяки розвитку інформаційних технологій спостерігається постійна потреба в більш ефективній і відкритій комунікації. Допомогти налагодити партнерський дискурс між різноманітними соціальними суб'єктами та забезпечити швидкий інформаційний обмін, взаємопроникнення й взаємовплив сталих і нових соціальних інститутів покликаний такий ключовий елемент системи PR, як прес-служби.

Інституалізація прес-служб розпочалася у 90-х рр. минулого століття переважно в економічній сфері, бізнесі та в органах державного управління. За цей час прес-служби закріпили за собою статус підрозділів, які відіграють ключову роль в інформаційній та комунікаційній політиці установ, забезпечують коректну і якісну комунікаційно-інформаційну взаємодію, ініціюють та координують PR-стратегію установи, реалізують соціальні й корпоративні практики тощо.

Упродовж останніх двадцяти років з'явилося багато вітчизняних і зарубіжних досліджень, в яких розглянуто різні типи комунікацій, а також питання організації діяльності прес-служби, зокрема в органах державної влади (В. Маренич [12], С. Колосок [9], О. Мех [14]), у банківських установах (М. Нетреба [15]), установах освіти (А. Бахметьєва [3]), неурядових